

ТЕОРЕТИЧНІ НАПРЯМКИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ В ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ФРН І НДР (1949 – 1989 РР.)

безпосереднє вивчення літературного матеріалу. Перші кроки дослідницької праці учнів – це безпосереднє вивчення певних явищ або речей. Тільки тоді, коли діти зібрали достатню кількість матеріалу, опрацювали його й зробили висновки, вони звертаються до книжки, шукаючи в ній того, чого не могли їм дати їхні спостереження, і порівнюючи свої висновки з висновками науки. Окрім того, учні звертаються до книжки і в процесі роботи, шукаючи в ній потрібних їм довідок щодо техніки досліду, формули тощо. Таке використання книжки, безумовно, потрібне учням. Звичайний тип шкільного підручника для дослідницької роботи малопридатний. У такому випадку більше придатні довідники з різних галузей знання.

Дослідницький метод ставить до вчителя досить великі вимоги. Потрібно насамперед, щоб сам учитель мав живий інтерес до наукових дослідів. Без цього дуже важко систематично підтримувати такий самий інтерес у дітей. Незважаючи на те, що за дослідницького методу діти повинні бути найбільш самостійні та активні, підтримувати їхній інтерес до дослідів учителям, безумовно, треба [1].

Висновок. Отже, на думку видатних педагогів, зокрема, В. Сухомлинського та Г. Ващенко, дослідницька діяльність відіграє важливу роль у формуванні творчої особистості

учня, сприяє розвитку творчих рис характеру, творчих якостей інтелекту, оскільки ґрунтується на засвоєнні учнями теоретичних та практичних методів пізнання, включення алгоритмічних приписів і евристик у процес навчання.

Кожен метод дослідницької діяльності опановується учнем настільки, наскільки він стає продуктом його пізнавальної та практичної діяльності. Тому потрібно якомога частіше в різних його формах застосовувати цей метод у навчально-виховній роботі загальноосвітніх середніх закладах освіти [1]. Залучення дітей зі шкільної лави до процесу наукового дослідження сприяє формуванню самодостатньої компетентної особистості. Дослідницька робота змінює світогляд дитини, самооцінку, має значний вплив на формування її життєвих цінностей.

1. Ващенко Г. *Загальні методи навчання: Підруч. К., 1997.*

2. Вишневецький О. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студ. вищ. навч. закл. Дрогобич, 2006.*

3. Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник. К., 1997.*

4. Сухомлинський В.О. *Павлиська середня школа // Вибр. тв.: У 5 т. К., 1977. Т.4. С.7 – 393.*

Тетяна Паничок, аспірант кафедри педагогіки

Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ТЕОРЕТИЧНІ НАПРЯМКИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ В ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ФРН І НДР (1949 – 1989 РР.)

В статті висвітлюється погляд в останні роки на статеве виховання стали ще більше суперечливими. Всі згодні з тим, що необхідно виробляти у дітей правильне ставлення до питань сексуальності, проте у кожного своя думка, про те як і чому потрібно навчати. Значний інтерес у цій сфері викликає педагогічна система Німеччини, яка має багатовікові традиції у цій галузі.

Постановка проблеми. Розв'язуючи складні завдання теорії і практики, педагогічна наука завжди черпала матеріал з таких багатих джерел, як історичний досвід минулого і досвід зарубіжних країн. Українська школа не має багатого досвіду статевого виховання, яке має велике значення у процесі формування світогляду та системи моральних цінностей молоді людини. Глибоке вивчення досвіду Німеччини та його всебічне осмислення допоможе збагатити сучасну педагогічну практику й уникнути недоліків, які

трапляються в організації статевого виховання дітей і підлітків у навчально-виховних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Німецькі школи мають значний педагогічний досвід у сфері статевого виховання молоді, формуванні відповідних ідей, розробленні практичних методик. Уже в післявоєнний час статево виховання розвинули як окрему дисципліну шкільного виховання. У колишній НДР опубліковано низку наукових досліджень, присвячених статево вихованню: Й. Зенде

ТЕОРЕТИЧНІ НАПРЯМКИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ В ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ФРН І НДР (1949 – 1989 РР.)

(J. Sende) займався проблемою статевого виховання в старших класах і вищій школі (1963); К. Бах (K. Bach) досліджував розвиток статевого виховання у школах НДР (1969); Р. Борман (R. Bormann) вивчав питання між статевих стосунків і роль педагогічного впливу на них (1965); Г. Гразель (H. Grassel) працював над психологічними проблемами статевого виховання в соціалістичній школі (1964); Г. Кентлер (H. Kentler) сформував основні тези статевого виховання (1970); У. фон Аппен (U. v. Appen) запропонував педагогічні передумови й можливості підготовки дівчат у рамках статевого виховання до материнства (1975). Розвитком статевого виховання в школі займалися Г. Гаугер (H. Gauger) (1977), К. Кадеман (K. Kademann) (1984), Г. Евальд (G. Ewald) (1985), Г. Пайн (H. Pein) (1990), Г. Вальтер (G. Walter) (1990) та інші.

Мета статті полягає у аналізі деяких основних теоретичних напрямків статевого виховання за часів існування ФРН і НДР (1949 – 1989 роки).

Виклад основного матеріалу. У середині 50-х років ХХ століття розпочалась інтенсивна дослідницька робота у сфері статевого виховання. Нею займалися не лише педагоги і психологи, а й лікарі. Значну дослідницьку роботу проводили у вищих навчальних закладах Єни, Росток, Лейпцига і Потсдама. Існували різноманітні напрямки, які поділялися на прихильників і противників статевого виховання. У даній статті ми акцентуємо свою увагу на принципах, спрямованих на придушення сексуального інстинкту.

Сюзанна Ціммерманн виділила три напрямки, сформовані на збереження цінностей. Спільним для представників цих напрямків є те, що вони намагаються представити дитинство асексуальною фазою; підтримувати сексуальний розвиток молоді не як позитивний; розповсюджувати заповідь про дошлюбну цнотливість; виховати прагнення до здорової сім'ї [27, 72].

Сексуальну поведінку регулюють у напрямку придушення інстинкту, і сексуальність молоді швидше обмежують, ніж сприяють їй. Виховання критичності до існуючої суспільної структури в цьому напрямку, який опирається на характерні риси статевого виховання Федеративної Республіки, не входить у програму; на сході буржуазно консервативно налаштовані напрямки прикривають своєю практичною роботою спроби офіційної соціалістичної статевої педагогіки.

Для розтлумачення сексуальності під час

навчання, спрямованого на збереження цінностей, служить спрощена модель інстинкту за принципом “парового котла” (поняття принципу “парового котла” було введено психоаналізом, який прирівнює інстинкт до розпеченого котла, що потрапляє під тиск (бажання) і повинен “випустити пару” (задоволення) [1, 15]). Сексуальність і бажання, ґрунтовані на цій моделі інстинкту, сприймають як асоціальну й руйнівну силу. Метою статевого виховання має бути перешкоджання цим руйнівним силам, їх придушення і перетворення. Щодо цього передбачені найрепресивніші заходи. Спільним для названих проявів статевої педагогіки є те, що діти й молодь залишаються зі своєю сексуальністю напризволяще. Захист ненароджених дітей стоїть вище від захисту жінок. За аборти, згідно з напрямком, спрямованим на збереження цінностей, необхідно карати відповідно до законодавства.

На заході напрямком, який Сюзанна Ціммерманн назвала напрямком, спрямованим на збереження цінностей, позначають як консервативне, реставраційне, традиційне чи репресивне статеве виховання. Католицьке й консервативне статеве виховання класифікують як “негативне сексуальне виховання”. Це означає, що в дитинстві не згадують про статеве виховання, а в юності очікують витіснення і сублімацію, переслідування та покарання [2, 185]. Учену теорію, яку назвали “прогресивна середина”, С. Ціммерманн зараховує до напрямку, направлено на збереження цінностей, оскільки тут в основі лежить “випробувана” модель. У НДР цей напрямок характеризували як “відхилене виховання” або “рештки буржуазних традицій” [7, 34].

1. Католицьке статеве виховання

Побутує думка, що сучасна католицька церква стає прихильницею “прийняття сексуальності й бажання”. Те, що це прийняття є відносним, доводить ставлення Папи до контрацепції і абортів. Коріння католицького статевого виховання ? у спадкових християнських традиціях. Католицька сексуальна педагогіка поширювала традиційні цінності з погляду християнської етики. Сексуальність мала слугувати лише для народження нащадків. Осуджували втрату всіх цінностей і зниження церковного авторитету. Рольф Борман так охарактеризував цей період: *“Поширилося свавілля, без сумніву, зростає рівень егоїстичного прагнення в особистому задоволенні й задоволенні своїх інстинктів. Причини для цього різнобічні: орієнтація на споживача навіть у сфері сексуального,*

ТЕОРЕТИЧНІ НАПРЯМКИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ В ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ФРН І НДР (1949 – 1989 РР.)

тенденція до безпосереднього задоволення потреб, повні ілюзії сексуального очікування, неправильне розуміння самореалізації” [7, 67].

Католицьке статеве виховання намагається зберегти дитячу асексуальність, очікує від підлітків стриманості. Фрідріх Кох на початку 1970-х при аналізі роз’яснювальної літератури виявив, що у двох третіх католицьких брошур неправильно названі статеві органи. При вихованні дітей і молоді на першому місці – стримування сексуального інстинкту, статеве виховання здійснюють, насамперед, під час ознайомлення зі сексуальною етикою.

Поділ діяльності між чоловіком та жінкою відповідав суспільній культурі. На початковій фазі сімейного життя обов’язки жінки були обмежені трьома сферами, так званими трьома “К”: “Kinder, Küche, Kirche” (діти, кухня, церква), а чоловіки займалися професійною діяльністю та опікували жінок. Католицька жінка не могла займати церковні посади. Будь-які засоби контрацепції суворо засуджували і ставили вимоги до шлюбної вірності. Аборти забороняли й за них карали, навіть смертною карою. Переривання вагітності, аборти, навіть якщо їх здійснювали заради збереження життя жінки, не були, в будь-якому випадку, виправданими, ніхто не мав права позбавляти життя ненароджену дитину. У єпископській газеті Монстера “Церква і життя” від 23.01.1983 р. аборт визначено як морально неповноцінний вчинок, прирівняні до масових убивств нацистів, а жінка, яка здійснила аборт “безсердечна і жорстока егоїстка” [7, 68].

Форми стриманого статевого виховання у 50-х роках ХХ століття намагалися не допускати до дітей та молоді все, що навіть не безпосередньо пов’язано зі сексуальністю, знайшли своє відображення й у час, коли католицька церква не мала великого впливу як у ФРН, так і в НДР. Наприкінці 60-х – на початку 70-х років офіційна сторона побоювалася зростання свободи. Дорослих теж намагалися вберегти від небезпечних впливів, наприклад, картин сексуального змісту, навіть якщо це було зроблено з метою просвіти.

2. Консервативне статеве виховання.

Консервативна статеві педагогіка, яку неважко відділити від католицької, по суті, визнає потребу виховання людини як сексуальної істоти. Це означає, що вона розробляє програми статевого виховання. Важливим є акцентуація консервативних цінностей та норм. Представники консервативного статевого виховання дотримуються ідеї якнайдовшого утримання без сексуальності й контролю за інстинктами та їх

придушенням. Людина повинна навчитися самовиховання і самоконтролю, оскільки від природи вона є інстинктивною, жадібною, егоїстичною і нестриманою. Керування сексуальними імпульсами і навчання сили волі – найважливіші елементи виховання.

Гайнц Гунтер, уже в 50-х роках ХХ століття передовий педагог, допускає для молоді 70-х років сексуальну активність, проте сексуальні можливості треба розкривати якнайпізніше. Він виступає за статеву стриманість до шлюбу, але й одночасно визнає, що більшість молодих людей мали до шлюбу сексуальний досвід. Його педагогіка спрямована на те, щоб стримати молодь від сексуальних контактів до шлюбу. Попри поширення консервативних ідей та цінностей важливу роль відіграє ознайомлювальна інформація. З одного боку, недостатність інформації молоді визнавали вже у 60-х роках ХХ століття, з іншого боку, було багато переживань із приводу захисту почуття сорому при статевому вихованні. Хріста Мевес висловила припущення, що *“статеве виховання в школі не є доцільним, бо неможливо передати знання і практику сексуальних процесів, оскільки це є так само як у тварин, інстинкт, який не потребує тлумачення”* [4, 48].

Сьогодні консервативна статеві педагогіка не настільки категорична щодо контрацепції та переривання вагітності, як католицька педагогіка, проте ці аспекти все ще є проблемними. Консервативна модель була значно поширена в 1950 роки і наявна ще й тепер. Вплив цього напрямку неможливо недооцінити. У період зростання безробіття відбувається легкий демонтаж рівноправного розподілу ролей на основі консервативних зусиль. Збереження традиційних господарських взаємин триває сьогодні легше, ніж їх перетворення.

Статеве виховання з консервативними рисами на практиці ще траплялося в НДР. Звичайно, його не оголошували під такою назвою, а позначали як “загрозу для соціалізму”, хоча й повністю “видалити” з практики не зуміли. Б. Біттіггофер визначив буржуазно-консервативні принципи виховання як “пережитки буржуазних традицій”. При цьому вихідним пунктом були такі самі принципи, як на заході. Педагоги, які вважали себе соціалістами, відзначали, що необхідно вжити заходів проти консервативно-буржуазних поглядів. Проте в публікаціях не вказували проблем, що стосувалися зіткнення буржуазного і соціалістичного статевого виховання, зокрема цінностей вірності й кохання. У НДР побутувала подвійна мораль, що стосувалася готовності

ТЕОРЕТИЧНІ НАПРЯМКИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ В ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ФРН І НДР (1949 – 1989 РР.)

жінок до шлюбу й одночасно до професійної діяльності. Саме очікуване поєднання сексуальності, шлюбу та сім'ї дало змогу консервативним силам НДР розвиватися й донині.

3. Погоджувальна сексуальна педагогіка.

Із такими ж буржуазними цінностями, як в консервативній статевій педагогіці, виступає погоджувальна статева педагогіка. Представники цього напрямку називали себе передовими або прогресивними. Сексуальне бажання визнавали позитивним, але якщо воно не загрожувало певним суспільним традиціям.

Фрейдова модель є основою теорії сексуальності прогресивних сторін. Сексуальність керована інстинктами і потребує відповідального управління. Сексуальність дітей та молоді є предметом виховання. Для молоді сексуальну активність допускають, але у тривалих стосунках із постійним партнером. В основі виховання – вміння керувати своїми інстинктами, чого потрібно навчати ще з дитинства і тим самим спробувати якнайдовше втримати молодь від статевих відносин. Із такою метою Г. Оестерайх відхилив використання наочного матеріалу при ознайомленні з засобами контрацепції 15 – 16-річних. 14-річна молодь не має отримати взагалі жодної інформації з цього приводу, хоча за статистикою Зігуша/Шмідта 8,5% дівчат і 15% хлопців у 15 років уже набули сексуального досвіду [6, 80].

Місцями погоджувальний напрямок виступає за збереження традиційних цінностей. Завдання, що сформулював Г. Оестерайх, зокрема виховання до повноліття усвідомлення відповідальності за свою поведінку, здатність до відповідальних партнерських стосунків і любові, ознайомлення з необхідною інформацією, – ґрунтовані на мінімалізмі [6, 14].

Шлюб і сім'я як основні життєві форми є для цього напрямку основою суспільства. На передній план виступають рівноправність статей, частково несвідоме ознайомлення з традиційними ролями чоловіка та жінки, матері й батька. Вираження специфічних статевих ролей зорієнтоване на традиційні стосунки чоловік/жінка, де *“чоловік характеризується екстравертністю, експансивністю, значною агресивністю і здатністю до високоефективних результатів. Натомість жінка від природи – інтровертністю, емоційністю і прив'язаністю до господарської сфери”* [6, 74]. Господарство й виховання, за Г. Оестерайхом, належить, зазвичай, до обов'язків жінки, а чоловік займається забезпеченням сім'ї. Будь-яке відхилення від цієї традиції загрожує *“святим і райським взаєминам матері й дитини”* [7, 80].

Виховання прагнення до шлюбу базоване, згідно з цим напрямком, насамперед на вихованні в молоді почуття обов'язку для створення такої форми співіснування. Для цього напрямку *“важливою формою і засобом культивування та соціалізації сексуальності, від якої суспільство не в змозі відмовитися і готове захищати її, є шлюб і сім'я в їх моногамній основі”* [6, 94]. Засоби контрацепції розглядають як необхідні чинники проти абортів. У цьому проявляється прагматичність згаданого напрямку. Застосування засобів контрацепції вважають розумним та відповідальним, насамперед у шлюбі. Проте, як уже було згадано, ширше і наочне роз'яснення молоді необхідно здійснювати в зрілішому віці. Засоби контрацепції розглядали як засоби планування сім'ї, але про те, що вони уможливають сексуальні експерименти молоді, у той час не думав ніхто. Представники як і консервативного, так і погоджувального напрямків виступають за законне покарання тих, хто нелегально перервав вагітність. Проте у виняткових випадках переривання вагітності до 12-го тижня залишається виправданим [6, 98].

Шкільне статеве виховання на Заході, як цього вимагають директиви, в багатьох пунктах відповідає вимогам погоджувального напрямку.

У порівнянні схід – захід із виховальною метою перетинаються виховання партнерства, кохання, вірності, готовності до створення сім'ї за традиційним зразком, який очікує від жінки хоча б часткової професійної зайнятості. У католицькому статевому вихованні чітко виражено *“загрозливий характер інстинктів”*. Консервативне статеве виховання наполягає на тому, що кожна людина потребує управління, а погоджувальний напрямок дає людині при керуванні сексуальністю місце не втратити розуму і й відповідальності. Суттєвою ознакою напрямків, скерованих на збереження цінностей, є те, що їх прихильники намагаються скерувати сексуальну поведінку молоді у напрямку стримування своїх інстинктів. Сексуальний досвід заперечується і навіть забороняється до одруження. Католицьке статеве виховання свідчить про вироблення сили волі стосовно сексуальних потягів. Консервативний і єднаний напрямки погоджуються з такою сексуальною активністю, яка завершується шлюбом. Католицьке виховання досить стримане по відношенню до ознайомлення зі знаннями про сексуальні стосунки, в той час коли представники погоджувального напрямку наполягали на передачі знань. Представники напрямків,

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

скерованих на збереження цінностей свідомо заперечували “небезпеку” сексуальності консервативний аспект, осуджений у післявійськовий час, проіснував порівняно короткий період.

Висновок. Таким чином проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в період з кінця XVIII – початку XIX століття статево виховання в ФРН було однією з центральних проблем загального виховання і досвід педагогів того часу мав значний вплив на розвиток статевого виховання у майбутньому.

Перспективи дослідження з цієї проблеми полягають у тому, що багаторічний досвід статевого виховання в Німеччині може бути використаний у школах України, але потребує переосмислення та відповідного узгодження з соціокультурними особливостями нашої держави. За такого підходу подальшого дослідження потребують питання змісту і форм статевого виховання.

1. Glück, Gerhard, u.a. *Heiße Eisen in der*

Sexualerziehung. – Weinheim: Dt. Studienverlag, 1992. – S.376.

2. Koch, Friedrich. *Sexualpädagogik und politische Erziehung.* – Heidelberg, 1971. – S. 348.

3. Meves, Christa. *Kindgerechte Sexualerziehung. Bilanz und Neuanfang.* – Vellmar-Kassel: Hänssler Verlag, 1992. – S. 140.

4. Milhoffer, Petra / Maier, Brigitte. *Sexualerziehung zwischen Elternhaus und Grundschule.* Frankfurt a.M.: Arbeitskreis Grundschule, 1991. – S. 170.

5. Oest, Johann F. *Versuch einer Beantwortung der pädagogischen Frage.* – Wolfenbüttel, 1787/1979. – S. 276.

6. Oestereich, Heinrich. *Sexualpädagogik – progressiv oder radikal.* – Köln, 1973. – S. 208.

7. Zimmermann, Susanne. *Sexualpädagogik in der BRD und in der DDR im Vergleich.* – Gießen: Psychosozial – Verl., 1999. – S.240.

8. Zetkin, Clara. *Zur Geschichte der proletarischen Frauenbewegung Deutschlands.* – Frankfurt am Main, 1971. – S. 388.

Наталія Зобенько, викладач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

У статті розглянуто і проаналізовано особливості виховання морально-правової культури учнів. Доведено, що профілактична робота з дезадаптованими учнями здійснюється ефективно при врахуванні та реалізації наступних педагогічних умов: забезпеченні єдності морального і правового виховання; реалізації системно-синергетичного підходу; здійсненні системно-комплексного підходу до вибору форм, методів навчання і виховання; реалізації засад особистісно-діяльнісного підходу; побудові навчально-виховного процесу на основі теорій розвиваючого навчання; поєднанні колективно-групових та індивідуальних форм впливу; стимулюванні дезадаптованих учнів до самовиховання.

Постановка проблеми. В умовах економічної, ідеологічної та політичної інтеграції, різностороннього спілкування народів світу стверджуються і отримують пріоритетне значення загальнолюдські цінності, які все більше стають інтернаціональними. Цивілізоване суспільство завжди гармонійно поєднує національні й загальнолюдські норми, які свідомо привласнює людина протягом життя. Вони тісно пов'язані з морально-духовною культурою і виступають як духовні надбання самої людини. У вихованні особистості нормою поведінки служить її відповідність вимогам суспільства до

якого вона належить. Соціальними передумовами становлення особистості вважаються наявні в суспільстві ідеологічні утворення та соціальні інституції. Форми, у яких вони зафіксовані, містяться у філософських та етичних поглядах, законах, творах літератури і мистецтва, в народній творчості, традиціях. Слід наголосити, що в сучасних умовах набуває особливого значення виховання морально-правової культури учнів.

Це знайшло втілення у державних національних програмах “Освіта” (“Україна XXI століття”), “Діти України”, законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”;